МОНГОЛЫН СҮМ ХИЙДИЙН ТҮҮХЭН ТОВЧООН, МЭДЭЭЛЭЛ-ЯРИЛЦЛАГА

Ярилцлага өгөгчийн нэр	Жагдсүмийн Намжил	Дугаар	L313
Оршин суугаа аймаг	Өвөрхангай	Оршин суугаа сум	Өлзийт сумын 2-р баг
Төрсөн газар	Өлзийт сум	Төрсөн он	1917
Ажил мэргэжил	Өндөр настан		
Лам байсан эсэх, Шавилан сууж байсан сүм хийд	Яргайтын сүм, Бэйлийн хошууны хүрээ	Сүм хийдийн дугаар	ӨХӨТ 006, ӨХӨТ 012
Одоогийн сүм хийд		Сүм хийдийн дугаар	
Ярилцлага авсан он сар өдөр	2007 оны 7-р сарын 25	Ярилцлага авсан хүн	Жужа

Өвөрхангай аймгийн Өлзийт Яргайтын хурал, Бэйлийн хошууны хүрээ

Жужа: Энэ сүм хэдэн ламтай байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: 20-иод лам нар байсан байх.

Жужа: Хэдэн дугантай байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Гурван дугантай байсан. Нэг нь сүм нэртэй нэг тоосгон дуган байсан. Нэг нь модон дуган байсан. нэг нь дарь эхийн дуган гээд нэг байшин байдаг байсан юм.

Жужа: Энэ тоосгон байшин нь ямар дуган байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Тоосгон байшин нь тэр сүмийн сахиус шахуу байсан юм. Богд ламын дуган байсан юм даа.Жинхэнэ сахиус нь бол урд модон дугандаа байсан юм. Улаан сахиустай байсан юм.

Энхбаяр: Хэдэн суварга байсан?

© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон

Жагдсүмийн Намжил: Их олон суварга байгаагүй. ганц л суварга байсан.

Жужа: Энэ хийдийн хашаан дотор байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Аа хашаатай байсан. Туупуйн хэрэмтэй байсан юм. Тэр дээрээ тийм бааюутай, туупий шохой түлдэг. Тэрэн дээрээ туупийгаа , шохойгоо түлж байсан.

Жужа: Зурж авбал энэ сахиусны дуган хаааная байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Жинхэнэ сахиусны модон дуган урд талдаа байсан юм. Тоосгон дуган нь хойд талдаа байсан. Нөгөө дуган нь баруун талдаа байсан.

Жужа: Тэр суварга хаана байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Суварга нь баруун хойд талдаа байсан.

Жужа: Хэдэн жастай байсан?

Жагдсүмийн Намжил: нэг л жастай байсан.

Жужа: Ямар нэгэн тахидаг овоо байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Тэр жинхэнэ тахидаг овоо нь ойрхон байгаагүй. Баруун хайрхан гэдэгт нэг овоо байсан.

Жужа: Хамба лам нь хэн байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Хамба лам нь хувилгаан Чимэддорж гэдэг хүн байсан юм. Тэр хүн баригдаад буудуулсан юм. Богдын дэргэд таван давхар олбогтой байдаг байсан юм.

Жужа: Энэ хийдэд ганжуур эргэдэг байсан уу, ямар ямар хуралтай байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Ганжуур эргэдэг байсан. Цаг тутмын хуралтай байсан юм. Зуны хурал, өвлийн хурал гэж байдаг.Ганжууртай байсан юм. Ганжуурыг нь тэр хэлмэгдэлтийн үеэр нэг хүн шатаачихсан юм. 2000 гүрэмтэй, 2000 гандантай хурал хурдаг байсан юм. Зуны хурал нь гомбо сахиус хурдаг байсан юм.

Жужа: Тэнд өөр нэр алдартай лам нар байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Байсан. Гавж нэг л байсан. Эмч хүн нэг байсан юм.

Жужа: Нүгнээ сахидаг байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Нүгнээ сахиж байгаагүй.

Жужа: Хайлан хурдаг байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Хайлан хурдаг байсан.

Жужа: Төвдөөс лам нар байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Төвдөөс лам нар байгаагүй.

Энхбаяр: Гэлэн лам нар хэр олон байсан?

Жагдсүмийн Намжил: Гэлэн сахилтай 4, 5 лам байсан.

Жужа: Лам нар яг хаааная хаана амьдардаг байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Тэрэн дээрээ гэртэй байшинтай байдаг байсан юм.

© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон

Жужа: Эргэн тойронд?

Жагдсүмийн Намжил: Тийм, зарим нь хөдөөнөөс ирж хурал хурдаг байсан юм.

Жужа: Тэгээд энэ зоч лүйжинч лам нар байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Байгаагүй.

Жужа: Хандмаа нар байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Байгаагүй. Манай хошуунд зоч лүйжин тавьдаг лам ганц л байсан.Тэр сүм дээр суудаг өвгөн.

Жужа: Та хэдэн он хүртэл тэнд шавилан сууж байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Би 1920 онд хар болсон.

Жужа: Энэ хийд яг хэзээ хаагдсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Энэ хийд хэлмэгдэлтийн үед жаахан хаагдаж байгаад хойно сэргээгээд тэгээд одоо хүртэл хэвээрээ шахуу л байгаа юм даа. Дашчойлин нэртэй байгуулагдсан юм байна лээ. Хуучин сүм нэртэй байсан юм. Хоёр сүм байсан юм. Баруун сүм , зүүн сүм гэж. Зүүн сүмийг нь дээр үед Тээлийн хүрээ гэдэг рүү зөөчихсөн юм гэнэ лээ.

Энхбаяр: Энэ одоо та аль сүмийн тухай ярьж байна?

Жагдсүмийн Намжил: Баруун сүмийн тухай ярьж байна.

Энхбаяр: Тээлийн хүрээ гэдэг нь хаана байдаг юм?

Жагдсүмийн Намжил: Энэ дээр Горхинт гэж байсан юм даа, Сүмбэр уулын ард бий.

Жужа: Тэгэхээр энэ зүүн сүм хэдэн дугантай байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Олон ламтай байгаагүй. Баруун сүмээс лам өгч хааяа хааяа хуралдана.

Жужа: Дуган байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Ганцхан дуган байсан. Модон дуган.

Жужа: Баруун сүмийн лам нар хэзээ тэр зүүн хүрээн дээр очиж хурдаг байсан юм?

Жагдсүмийн Намжил: Голцуу өвлийнхөө хурлаар л очиж хурдаг байсан. Зуны хурлаар ч нэг их очдоггүй байсан юм.

Жужа: Хуучин засаг захиргааны дагуу яг ямар нэртэй хошуу байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Түшээт хан аймгийн Тээлийн хошуу гэдэг байсан юм.

Жужа: Баруун хүрээ, зүүн хүрээ хэдэн км-ын зайтай байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Нэг км-ын зайтай байсан.

Жужа: Та бага байхдаа өөр хүрээ хийд дээр очиж байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил:Би очиж байсан л даа. Энэ Тээлийн хүрээн дээр айраг энэ тэр уух гэж л очиж байсан байх.

Жужа: Том хүрээ байсан биз?

© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон

Жагдсүмийн Намжил: Том хүрээ байсан.

Жужа: Хэдэн ламтай байсан?

Жагдсүмийн Намжил: Тээлийн хүрээ дээр үед дугандаа багтахгүй, дуган нь дэлбэрч байсан юм гэнэ лээ. Их олон ламтай.Тээлийн хүрээ гэдэг чинь 15 дугантай байсан юм.

Жужа: Баруун хурал хэзээ байгуулагдсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Тээлийн хошуунаасаа л өмнө байгуулагдсан юм гэнэ лээ. Би сайн мэдэхгүй.

Жужа: Тээлийн хошууны хүрээ ямар ямар дацантай байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Өө тэр олон. Чойрынх, цогчингийнх, ламирангийнх мамбынх энэ тэр гээд л өчнөөн дацантай их том хийд байсан юм.

Жужа: Зоч лүйжин тавьдаг лам нар байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Мэдэхгүй, байхгүй.

Жужа. Ямар нэгэн хутагт хувилгаан байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Байсан. Тээлийн лам гэж хутагт байсан. Бас баригдаад явсан. Би нэрийг нь сайн мэдэхгүй байна.

Жужа: Тэнд цам бүжиг гардаг байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Цам байхгүй.Цам гэдэг чинь хойт ард Далай гүний хүрээ гэдэг тэрэн дээр л их том цамтай газар байсан.

Жужа: Майдар эргэдэг байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Майдар эргэдэг байсан. Энэ хойно Далай гэж газар бий, тэрэн дээр дүлцэн эргэдэг, ганжуур эргэдэг тийм газар байсан.

Жужа: Хүрээний эргэн тойронд борчууд амьдардаг байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Байсан, зөндөө байсан.

Жужа: Хэдэн хүн байсан?

Жагдсүмийн Намжил: Тэрийг би яаж мэдэхэв. Эргэн тойрон борчууд гээд айлууд их л байсан.

Жужа: Тэнд тоосгон дуган байсан уу, модон дуган байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Тоосгон олон байгаагүй байх голцуу модон дуган л байсан.

Жужа: Суварга байсан уу, хэдэн суварга байсан?

Жагдсүмийн Намжил: Суварга байсан. Лав л баруун хойд талд найман суварга гэж байсан. Тэрийг би сайн мэдэх юм.

Жужа: Та энэ өндөр гэгээн Занабазарын төрсөн нутгийн талаар мэдэх үү?

© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон

Жагдсүмийн Намжил: Өндөр гэгээн Занабазар гэдэг энэ Есөн зүйл сумын зүйлийн суварга гэж байгаа. Тэрнээс өмнө голын баруун талд дэрсэн дотор ганцхан дуган байсан юм.Тэнчээ өндөр гэгээн Занабазар мэндэлсэн юм гэнэ лээ.

Жужа: Тэр яг ямар нэртэй газар вэ?

Жагдсүмийн Намжил: Зүйлийн гол гэдэг газар.

Жужа. Тэр тогтмол хуралтай байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Байнгын хуралтай байсан.

Жужа. Тэнд хэд орчим лам нар очдог байсан?

Жагдсүмийн Намжил: Тэрийг би яаж мэдэхэв. Арав хориод лам нар байсан биз.

Жужа: Ганцхан дуган байсан гэсэн тийм ээ?

Жагдсүмийн Намжил: Тийм, тэр ганц дуган нь өндөр гэгээний мэндэлсэн өвгөн суварга гэж.

Жужа: Тэр модон дуган байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Модон дуган байсан.

Жужа: Суваргын дэргэд үү?

Жагдсүмийн Намжил: Тийм, тэр суваргыг л хамгаалж л барьсан дуган гэдэг юм.

Жужа: Тэгээд энэ баруун хурлыг сэргээсэн гэсэн тийм ээ?

Жагдсүмийн Намжил: Тийм, сэргээсэн юм.

Жужа: Энийг хэн хэн сэргээсэн бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Одоо өнгөрсөн байх аа, тэр Магалжав гэдэг лам барьсан юм.

Жужа: Тэр бас өмнө нь Баруун хурлын лам байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Өмнө нь лам байсан мөртлөө эмч хүн байсан юм. Тэгээд эцэг нь эмч хүн байсан юм. Тэр Магалжав сэргээгээд хоёр гурван жил болж байсан юм. Өнгөрдөг жил нас барсан даа.

Жужа: Тэгээд тэр шинэ дуганд хэдэн лам байна вэ?

Жагдсүмийн Намжил: Одоо нэг хоёр, гурван лам байгаа байх.

Жужа: Таниас гадна энэ баруун хурлын лам бий юу?

Жагдсүмийн Намжил: Байхгүй.

Жужа: Энэ Баруун, зүүн хурал ямар нэртэй газар байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Энэ Яргайтын сүм л гэж, тэр Яргайт уулын тэнд.

Жужа: Тахидаг рашаан овоо байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Тахидаг овоо нь ойр байгаагүй. Рашаан нь Хайлангийн гол гэж рашаан байсан юм.

Жужа: Тэр сүмийн аль тийшээ байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Баруун өмнө. Сүмээсээ баруун урагшаа 100-аад метр байсан байх.

© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон

Жужа: Хийд мал сүрэгтэй байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Мал сүрэгтэй байсан.

Жужа: Тэр зүүн сүм нь ямар нэртэй газар байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил:Бас л тэр Яргайтын уулын тэнд, хоорондоо нэг км л зайтай байсан юм.

Жужа: Зүүн хурал хэзээ хаагдсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Зүүн хүрээ нь аль эрт хаагдсан юм.

Жужа: Тээлийн хүрээ хэзээ хаагдсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Тэр лам нар баригдсан үед л хураагдсан юм.

Жужа: Тэгээд та хар болоод ямар ажил хийж байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Би хар болоод хөдөө амл маллаж байгаад цэрэгт явсан юм. Цэрэгт яваад 5 жил болоод ирсэн.

Жужа: Энэ олон сүсэгтэн ирдэг байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Олон сүсэгтэн байсан юм.

Жужа: Лам нар аль аль сумаас ирдэг байсан бэ?

Жагдсүмийн Намжил: Энэ нутгаасаа л ирдэг байсан .

Жужа: Их хүрээнээс ирдэг байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Их хүрээнээс ирдэг байсан.

Жужа: Эрдэнэ зуугаас лам нар ирдэг байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Эрдэнэ зуугаас бараг ирж байгаагүй байх аа.Үгүй ээ, ирж байсан ч юм билүү яаж мэдэх вэ дээ.

Жужа: Гэр хэлбэртэй дуган байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Байгаагүй.

Жужа: Дандаа дөрвөлжин?

Жагдсүмийн Намжил: Дандаа дөрвөлжин, хойно тэр нэг хоёр шавар гэр дуган байсан.

Жужа: Танд өөр хэлэх юм байна уу?

Жагдсүмийн Намжил: Өөр юу байхав дээ.

Жужа: Өвөрхангай аймагт өөр хүрээ хийд байсан уу?

Жагдсүмийн Намжил: Өвөрхангай аймагт өөр хүрээ бараг байгаагүй. Харин саяхнаас л нэг хийдтэй болсон гэж яриад байгаа юм.

Жужа: За болсон.

© Монголын Урлагийн Зөвлөлийн Соёлын Өвийн Хөтөлбөр, Монголын Сүм хийдийн түүхэн товчоон